

Υπόθεση C-218/19

Σύνοψη της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως κατά το άρθρο 98, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου

Ημερομηνία καταθέσεως:

12 Μαρτίου 2019

Αιτούν δικαστήριο:

Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία)

Ημερομηνία της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου:

20 Φεβρουαρίου 2019

Αναιρεσείουσα:

XR

Αναιρεσίβλητοι:

Conseil de l'ordre des avocats au barreau de Paris (Διοικητικό Συμβούλιο του Δικηγορικού Συλλόγου Παρισιού, Γαλλία)

Bâtonnier de l'ordre des avocats au barreau de Paris (Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Παρισιού)

Procureur général près la cour d'appel de Paris (Γενικός Εισαγγελέας Εφετείου Παρισιού, Γαλλία)

I. Στοιχεία και αντικείμενο της διαφοράς

- 1 Η XR είναι κάτοχος πτυχίου νομικής και διδακτορικού, τα οποία απέκτησε σε γαλλικό πανεπιστήμιο και εργάστηκε κατά κύριο λόγο στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για περισσότερο από οκτώ έτη, ως διοικητική υπάλληλος στη Γενική Διεύθυνση Εσωτερικής Αγοράς και στη Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού (κρατικές ενισχύσεις, κατόπιν συμπράξεις). Η XR ζητά επί του παρόντος την εγγραφή της στο μητρώο του Δικηγορικού Συλλόγου Παρισιού, με απαλλαγή από τις εξετάσεις του «CAPA» (certificat d'aptitude à la profession d'avocat, πιστοποιητικού επάρκειας για την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος) και την εκπαίδευση για τις εν λόγω εξετάσεις.

- 2 Η XR θεωρεί ότι η δραστηριότητα που άσκησε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή πληροί τις προϋποθέσεις περί απαλλαγής που προβλέπει η γαλλική νομοθεσία για τους υπαλλήλους της κατηγορίας A ή τα πρόσωπα που εξομοιώνονται με τους υπαλλήλους της κατηγορίας αυτής, τα οποία έχουν ασκήσει νομικές δραστηριότητες επί οκτώ τουλάχιστον έτη σε δημόσια διοίκηση ή υπηρεσία ή σε διεθνή οργανισμό.
- 3 Λόγω απορρίψεως της αιτήσεώς της, η XR άσκησε έφεση ενώπιον του Cour d'appel de Paris (εφετείου Παρισιού, Γαλλία).
- 4 Με απόφαση της 11ης Μαΐου 2017 (στο εξής: αναιρεσιβαλλομένη απόφαση), το cour d'appel de Paris (εφετείο Παρισιού) επικύρωσε την απόρριψη της αιτήσεως, κρίνοντας ότι η XR δεν πληρούσε την προϋπόθεση της ενασχόλησης με το γαλλικό δίκαιο, δεδομένου ότι δεν απέδειξε ότι είχε ασχοληθεί με το εθνικό δίκαιο αλλά μόνο με το δίκαιο της Ένωσης.
- 5 Αμφισβητώντας την στενή ερμηνεία, από το cour d'appel de Paris (εφετείο Παρισιού), των διατάξεων σχετικά με την οργάνωση του δικηγορικού επαγγέλματος στη Γαλλία, η οποία αποσκοπεί στη χορήγηση του ευεργετήματος της απαλλαγής μόνο σε πρόσωπα που απασχολούνται στη γαλλική δημόσια διοίκηση, η XR άσκησε αίτηση αναιρέσεως.

II. Διατάξεις επί της ουσίας

A. Το δίκαιο της Ένωσης

- 6 Το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΣΛΕΕ) ορίζει τα εξής:

«Εντός του πεδίου εφαρμογής των Συνθηκών και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών τους, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας.»
- 7 Το άρθρο 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, ορίζει τα εξής:

[Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων] «συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας».
- 8 Το άρθρο 49, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ ορίζει τα εξής:

«Η ελευθερία εγκαταστάσεως περιλαμβάνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων [...] σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται από τη νομοθεσία της χώρας εγκαταστάσεως για τους δικούς της υπηκόους [...]».

B. Το γαλλικό δίκαιο

Loi n° 71-1130 du 31 décembre 1971 portant réforme de certaines professions judiciaires et juridiques (νόμος 71-1130 της 31ης Δεκεμβρίου 1971 για τη μεταρρύθμιση ορισμένων δικαστικών και νομικών επαγγελμάτων)

9 Άρθρο 11

«Ουδείς δύναται να έχει πρόσβαση στο δικηγορικό επάγγελμα, εάν δεν πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

(...)

2° Να είναι τουλάχιστον κάτοχος πτυχίου νομικής ή τίτλων ή διπλωμάτων που αναγνωρίζονται ως ισοδύναμα, με την επιφύλαξη των ρυθμιστικών διατάξεων που θεσπίστηκαν για την εφαρμογή της οδηγίας 2005/36/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, όπως τροποποιήθηκε, και των διατάξεων που αφορούν τα πρόσωπα που έχουν ασκήσει ορισμένες λειτουργίες ή δραστηριότητες στη Γαλλία (...):

3° Να είναι κάτοχος πιστοποιητικού επάρκειας για την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος, με την επιφύλαξη των κανονιστικών διατάξεων που αναφέρονται στην παράγραφο 2, ή (...).»

Décret 91-1197 du 27 novembre 1991 organisant la profession d'avocat (διάταγμα 91-1197, της 27 Νοεμβρίου 1991, για την οργάνωση του δικηγορικού επαγγέλματος)

10 Άρθρο 93

«Στο μητρώο δικηγορικού συλλόγου δύναται να εγγραφούν:

1° Οι κάτοχοι πιστοποιητικού επάρκειας για την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος:

(...)

3° Τα άτομα που απολαμβάνουν των απαλλαγών που προβλέπονται στο άρθρο 98 και έχουν επιτύχει στις εξετάσεις ελέγχου για τη γνώση των δεοντολογικών και επαγγελματικών κανόνων που προβλέπονται στο άρθρο 98-1.»

Άρθρο 98

«Απαλλάσσονται από τη θεωρητική και πρακτική εκπαίδευση και το πιστοποιητικό επάρκειας για την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος:

(...)

4° Οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι πρώην δημόσιοι υπάλληλοι κατηγορίας Α ή τα πρόσωπα που εξομοιώνονται με υπαλλήλους της κατηγορίας αυτής, τα οποία έχουν ασκήσει υπό την ιδιότητα αυτή νομικές δραστηριότητες επί οκτώ τουλάχιστον έτη σε δημόσια διοίκηση ή υπηρεσία ή σε διεθνή οργανισμό·

(...)»

III. Επιχειρήματα των διαδίκων

- 11 Προς στήριξη της αιτήσεώς της αναίρεσεως, η XR προβάλλει τέσσερις λόγους αναίρεσεως περιλαμβανόμενους στην απόφαση περί παραπομπής, με την οποία το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) συνενώνει τους τρεις πρώτους λόγους αναίρεσεως σε έναν μόνο λόγο με έξι σκέλη και κρίνει ότι παρέλκει να αποφανθεί επί του τετάρτου λόγου αναίρεσεως, που αντλείται από παραβίαση του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (έκδοση της 3ης Μαΐου 1996).
- 12 Κατά το πρώτο σκέλος του λόγου αναίρεσεως, το δίκαιο της Ένωσης ενσωματώνεται άμεσα στο εθνικό δίκαιο. Αν υποθεθεί ότι η άσκηση νομικών δραστηριοτήτων, τους οποίους αφορά το άρθρο 98, παράγραφος 4, του διατάγματος, περιορίζεται στο γαλλικό δίκαιο, δεν επιβάλλεται ο έλεγχος όλων των κλάδων του δικαίου αυτού. Ομοίως, η επί οκτώ τουλάχιστον έτη ενασχόληση με οποιονδήποτε κλάδο του γαλλικού δικαίου, στο οποίο περιλαμβάνεται και το δίκαιο της Ένωσης, είναι επαρκής για να πληρούται η προϋπόθεση αυτή. Θεωρώντας, αντιθέτως, ότι η XR, διοικητική υπάλληλος στην Επιτροπή, δεν πληρούσε τη σχετική με την ενασχόληση με το γαλλικό δίκαιο προϋπόθεση, καθόσον είχε ασχοληθεί μόνο με το δίκαιο της Ένωσης, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση παρέβη τα άρθρα 11, παράγραφος 3, του νόμου και 98, παράγραφος 4, του διατάγματος, παραβίασε την αρχή της άμεσης ενσωμάτωσης του δικαίου της Ένωσης στο εσωτερικό δίκαιο και παρέβη το άρθρο 88-1 του Γαλλικού Συντάγματος, το οποίο αναγνωρίζει την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης.
- 13 Κατά το δεύτερο σκέλος του λόγου αναίρεσεως, λόγω της άμεσης ενσωμάτωσης του δικαίου της Ένωσης στο εθνικό δίκαιο, η ενασχόληση με αυτό ισοδυναμεί με την ενασχόληση με οποιονδήποτε άλλο κλάδο του γαλλικού δικαίου. Κάνοντας διάκριση μεταξύ των υπαλλήλων που έχουν εργασθεί σε ορισμένους κλάδους του γαλλικού δικαίου και εκείνων που έχουν εργασθεί σε τομέα του δικαίου της Ένωσης, και αποκλείοντας τους δεύτερους από το ευεργέτημα της απαλλαγής που καθιερώνεται με το άρθρο 98, παράγραφος 4, του διατάγματος, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση προέβη σε διάκριση εκεί όπου ο νόμος δεν κάνει διάκριση και παρέβη τα άρθρα 11, παράγραφος 3, του νόμου και 98, παράγραφος 4, του διατάγματος, παραβίασε την αρχή της άμεσης ενσωμάτωσης του δικαίου της Ένωσης στο εσωτερικό δίκαιο και την αρχή της σύμφωνης ερμηνείας, και παρέβη το άρθρο 88-1 του Γαλλικού Συντάγματος, το οποίο αναγνωρίζει την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης.

- 14 Κατά το τρίτο σκέλος του λόγου αναιρέσεως, αν υποτεθεί ότι η απαλλαγή που προβλέπει το εθνικό δίκαιο πρέπει να γίνει αντιληπτή υπό την έννοια ότι περιορίζεται στους υπαλλήλους της κατηγορίας Α και στους εξομοιούμενους με αυτούς, εφόσον έχουν ασκήσει νομικές δραστηριότητες επί οκτώ έτη, είτε αποκλειστικά επί γαλλικού εδάφους είτε με την εφαρμογή κανόνων του γαλλικού δικαίου που δεν πηγάζουν από το δίκαιο της Ένωσης, γεγονός παραμένει ότι τα εν λόγω κείμενα έχουν, κατ' ανάγκη, ως αποτέλεσμα την εισαγωγή έμμεσης διακρίσεως υπέρ των υπαλλήλων της γαλλικής δημόσιας διοίκησης, αποτελουμένης στη συντριπτική της πλειονότητα από Γάλλους υπηκόους, οι οποίοι είναι στην πράξη οι μόνοι που δύνανται να πληρούν τα κριτήρια αυτά. Η διάκριση αυτή απαγορεύεται εφόσον δεν δικαιολογείται από λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφάλειας ή δημοσίας υγείας. Συνεπώς, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση παρέβη τα άρθρα 11, παράγραφος 3, του νόμου και 98, παράγραφος 4, του διατάγματος, σε συνδυασμό με τα άρθρα 18, 45 και 49 ΣΛΕΕ, όπως έχουν ερμηνευθεί από το Δικαστήριο.
- 15 Κατά το τέταρτο σκέλος του λόγου αναιρέσεως, μέτρο που παρακωλύει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και την ελευθερία εγκαταστάσεως δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό, ακόμη και αν υποτεθεί ότι δεν εισάγει διακρίσεις, παρά μόνον αν με αυτό επιδιώκεται θεμιτός σκοπός συμβατός προς τη Συνθήκη και δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, υπό την προϋπόθεση ότι η εφαρμογή ενός τέτοιου μέτρου είναι κατάλληλη για την εξασφάλιση της υλοποιήσεως του επιδιωκόμενου σκοπού και δεν βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξή του. Αν γίνει δεκτό ότι η επικαλούμενη απαλλαγή δεν πρέπει να χορηγηθεί στους υπαλλήλους της Ένωσης που έχουν ασχοληθεί αποκλειστικά με το δίκαιο της Ένωσης (το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του γαλλικού δικαίου), για τον λόγο ότι η ενασχόληση αυτή δεν διασφαλίζει στον πολίτη αποτελεσματική υπεράσπιση από ειδικευμένους επαγγελματίες, αλλά ότι μπορεί να χορηγείται στους υπαλλήλους που έχουν ασχοληθεί με ορισμένους κλάδους αποκλειστικά του γαλλικού δικαίου (εκτός του δικαίου της Ένωσης), οι οποίοι δεν παρέχουν αντικειμενικά περισσότερες εγγυήσεις, αυτό συνιστά περιοριστικό μέτρο το οποίο, ακόμα και αν υποτεθεί ότι επιδιώκει τον θεμιτό σκοπό της προστασίας του πολίτη, δεν είναι ωστόσο κατάλληλο να εξασφαλίσει την υλοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού και βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξή του. Συνεπώς, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση παρέβη τα άρθρα 18, 45 και 49 ΣΛΕΕ, όπως έχουν ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, καθώς και τα άρθρα 11, παράγραφος 3, του νόμου και 98, παράγραφος 4, του διατάγματος, και παραβίασε τις αρχές της άμεσης ενσωμάτωσης του δικαίου της Ένωσης στο εσωτερικό δίκαιο και της σύμφωνης ερμηνείας του εθνικού δικαίου.
- 16 Με το πέμπτο και το έκτο σκέλος του λόγου, η XR προσάπτει, κατ' ουσίαν, στο cour d'appel (εφετείο) ότι δεν αξιολόγησε κατά τρόπο συγκεκριμένο τα διπλώματα, τα επαγγελματικά προσόντα και την επαγγελματική πείρα της, περιοριζόμενο να αποφανθεί in abstracto ότι η XR δεν είχε ασχοληθεί με το «κοινό» γαλλικό δίκαιο.

IV. Η εκτίμηση του αιτούντος δικαστηρίου

- 17 Το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει, κατ' αρχάς, ότι, μολονότι από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου (απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2009, *Pesla*, C-345/08, EU:C:2009:771, σκέψεις 34 έως 36) προκύπτει ότι ελλείπει εναρμονίσεως των προϋποθέσεων προσβάσεως στα διάφορα επαγγέλματα, τα κράτη μέλη είναι αρμόδια να καθορίζουν τις γνώσεις και τα προσόντα που απαιτούνται για την άσκηση συγκεκριμένου επαγγέλματος, το δίκαιο της Ένωσης θέτει, ωστόσο, όρια στην άσκηση της εν λόγω αρμοδιότητας καθόσον οι εθνικές διατάξεις δεν επιτρέπεται να συνιστούν εμπόδιο στην πραγματική άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που κατοχυρώνουν τα άρθρα 45 και 49 της Συνθήκης. Οι εθνικοί κανόνες που θέτουν προϋποθέσεις όσον αφορά τα προσόντα, ακόμη και εάν εφαρμόζονται άνευ διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, ενδέχεται πράγματι να παρακωλύουν την άσκηση των εν λόγω θεμελιωδών ελευθεριών, αν οι κανόνες αυτοί δεν λαμβάνουν υπόψη τις γνώσεις και τα προσόντα που έχει αποκτήσει ο ενδιαφερόμενος σε άλλο κράτος μέλος.
- 18 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, όλα τα εθνικά μέτρα που απαγορεύουν, παρακωλύουν ή καθιστούν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των εν λόγω θεμελιωδών ελευθεριών συνιστούν περιορισμούς της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και της ελευθερίας εγκαταστάσεως (αποφάσεις της 18ης Ιουνίου 1985, *Steinhauser*, 197/84, EU:C:1985:260· της 4ης Δεκεμβρίου 2008, *Jobra*, C-330/07, EU:C:2008:685· και της 5ης Φεβρουαρίου 2015, Επιτροπή κατά Βελγίου, C-317/14, EU:C:2015:63). Τα εν λόγω εθνικά μέτρα μπορεί πάντως να επιτρέπονται εφόσον ανταποκρίνονται σε επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, είναι κατάλληλα για την υλοποίηση του σκοπού τον οποίο επιδιώκουν και δεν υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξή του μέτρο, εξυπακουομένου ότι η εθνική νομοθεσία είναι κατάλληλη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού μόνον αν πράγματι υπηρετεί τον σκοπό κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό (απόφαση της 18ης Μαΐου 2017, *Lahorgue*, C-99/16, EU:C:2017:391).
- 19 Ο σκοπός της προστασίας των καταναλωτών, συμπεριλαμβανομένων των αποδεκτών των νομικών υπηρεσιών τις οποίες παρέχουν άμισθοι λειτουργοί της δικαιοσύνης, συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων που μπορούν να θεωρηθούν ως επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος, ικανοί να δικαιολογήσουν περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών (απόφαση της 18ης Μαΐου 2017, *Lahorgue*, C-99/16, EU:C:2017:391), οπότε μπορεί, ομοίως, να δικαιολογήσει περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και της ελευθερίας εγκαταστάσεως.
- 20 Αν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος των οποίων μπορεί να γίνεται επίκληση προς δικαιολόγηση ενός τέτοιου περιορισμού, αυτοί μπορούν να προβάλλονται υπό την προϋπόθεση ότι δεν εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις (αποφάσεις της 22ας Δεκεμβρίου 2008, Επιτροπή κατά Αυστρίας, C-161/07, EU:C:2008:759· της 5ης Δεκεμβρίου 2013, *Zentralbetriebsrat der gemeinnützigen Salzburger Landeskliniken*, C-514/12, EU:C:2013:799· και της 28ης Ιανουαρίου 2016, *Laezza* (C-375/14, EU:C:2016:60).

- 21 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, που κατοχυρώνεται στα άρθρα 45 και 49 ΣΛΕΕ, απαγορεύει όχι μόνο τις άμεσες ή εμφανείς διακρίσεις λόγω ιθαγένειας, αλλά και κάθε μορφή συγκαλυμμένης διάκρισης η οποία, κατ' εφαρμογήν άλλων διαχωριστικών κριτηρίων, καταλήγει στην πράξη στο ίδιο αποτέλεσμα. Αν μια διάταξη εθνικού δικαίου δεν δικαιολογείται αντικειμενικά και δεν είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, πρέπει να θεωρηθεί ότι συνεπάγεται εμμέσως δυσμενείς διακρίσεις εφόσον μπορεί από τη φύση της να θίξει τους υπηκόους άλλων κρατών μελών περισσότερο από τους ημεδαπούς και ενέχει, συνεπώς, τον κίνδυνο να θέσει σε δυσμενέστερη μοίρα ειδικά τους πρώτους (αποφάσεις της 23ης Μαΐου 1996, O'Flynn, C-237/94, EU:C:1996:206 και 1ης Ιουνίου 2010, Blanco Pérez et Chao Gómez, C-570/07 και C-571/07, EU:C:2010:300).
- 22 Το εθνικό μέτρο που έχει προκύψει από τον συνδυασμό του άρθρου 11 του νόμου, το οποίο εξαρτά την πρόσβαση στο δικηγορικό επάγγελμα, ιδίως χωρίς το «CAPA», από την προϋπόθεση της άσκησης ορισμένων λειτουργιών ή δραστηριοτήτων στη Γαλλία και του άρθρου 98, παράγραφος 4, του διατάγματος, το οποίο εξαρτά την απαλλαγή από την εκπαίδευση και από την απόκτηση σχετικού τίτλου μόνον από την ιδιότητα του υπαλλήλου της γαλλικής δημόσιας διοίκησης και ερμηνεύεται από το γαλλικό δικαστήριο υπό την έννοια ότι η απαλλαγή αυτή εξαρτάται από τη γνώση του εθνικού γαλλικού δικαίου, μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων ή της ελευθερίας εγκαταστάσεως.
- 23 Πρέπει, επομένως, να εξετασθεί αν ο περιορισμός αυτός εφαρμόζεται αδιακρίτως τόσο στους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής ή εγκαταστάσεως όσο και στους υπηκόους των άλλων κρατών μελών, κατά τρόπο ώστε να μπορεί να δικαιολογηθεί από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.
- 24 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση έκρινε ότι η επιτακτική ανάγκη να καταστεί πραγματική η πλήρης και αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας, διασφαλίζοντας ότι ο υποψήφιος για το δικηγορικό επάγγελμα διαθέτει τα απαιτούμενα επαγγελματικά προσόντα, συνιστά θεμιτό σκοπό που μπορεί να δικαιολογεί περιορισμούς στην πρόσβαση στο δικηγορικό επάγγελμα και συνάγει εξ αυτού ότι η εν λόγω απαίτηση, εξεταζόμενη in concreto, δεν δημιουργεί δυσμενείς διακρίσεις ως προς την πρόσβαση στο δικηγορικό επάγγελμα για τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- 25 Επισημαίνει επιπλέον ότι, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση έκρινε ότι οι εξαιρέσεις που θέτει το άρθρο 98 του διατάγματος πρέπει να ερμηνεύονται στενά και ότι τα πρόσωπα που δεν μπορούν να τις επικαλεστούν προς όφελός τους διατηρούν τη δυνατότητα πρόσβασης στο δικηγορικό επάγγελμα σύμφωνα με τους γενικούς όρους που καθορίζονται στο άρθρο 11 του νόμου, από το οποίο συνάγεται ότι ο περιορισμός της πρόσβασης στο δικηγορικό επάγγελμα είναι περιορισμένος και ανάλογος προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

- 26 Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί, εξάλλου, ότι οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί ο υποβάλλων αίτηση απαλλαγής, βάσει του άρθρου 98, παράγραφος 4, του διατάγματος, όσον αφορά την απαίτηση γνώσης του εθνικού γαλλικού δικαίου, την άσκηση ορισμένων λειτουργιών ή δραστηριοτήτων στη Γαλλία και την ιδιότητα υπαλλήλου της γαλλικής δημόσιας διοίκησης, είναι σωρευτικές και ότι, σε περίπτωση που το δίκαιο της Ένωσης δεν επιτρέπει τη δυνατότητα να λαμβάνεται υπόψη η ενασχόληση αποκλειστικά με το δίκαιο της Ένωσης για την αξιολόγηση της προϋποθέσεως σχετικά με την άσκηση νομικών δραστηριοτήτων, κατά την έννοια του άρθρου 98, παράγραφος 4, του διατάγματος, τίθεται το ζήτημα αν οι περιορισμοί στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων ή στην ελευθερία εγκαταστάσεως, που επιβάλλονται από τις δύο άλλες προϋποθέσεις, μπορούν να δικαιολογηθούν υπό το πρίσμα των ελευθεριών αυτών.
- 27 Υπενθυμίζει καταρχάς την απόφαση αριθ. 2016-551 QPC, της 6ης Ιουλίου 2016 (ECLI:FR:CC:2016:2016.551.QPC), σύμφωνα με την οποία το Conseil constitutionnel (Συνταγματικό Δικαστήριο, Γαλλία) έκρινε ότι, θέτοντας ως απαίτηση, για την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος, την άσκηση μιας δραστηριότητας ή μιας λειτουργίας νομικής φύσεως για επαρκές χρονικό διάστημα στην ημεδαπή, ο νομοθέτης θέλησε να διασφαλίσει την επάρκεια των προσώπων που ασκούν το επάγγελμα αυτό και, κατά συνέπεια, να εξασφαλίσει το σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας· συνήγαγε εξ αυτού ότι η διαφορετική μεταχείριση που θεσπίζεται με τις επίμαχες διατάξεις, η οποία βασίζεται στην ύπαρξη διαφορετικών καταστάσεων, είχε άμεση σχέση με το αντικείμενο του νόμου. Το Conseil constitutionnel (Συνταγματικό Δικαστήριο) έκρινε, επίσης, με την απόφαση αυτή ότι τα πρόσωπα, τα οποία δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις για να τύχουν της απαλλαγής, δεν στερούνταν του δικαιώματος πρόσβασης στο δικηγορικό επάγγελμα υπό τους όρους του κοινού δικαίου και ότι, κατά συνέπεια, ο νομοθέτης είχε υιοθετήσει μέτρα κατάλληλα για να εξασφαλίσει ένα συμβιβασμό, ο οποίος δεν ήταν προδήλως άνισος, μεταξύ του σεβασμού της επιχειρηματικής ελευθερίας και του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας που κατοχυρώνει το γαλλικό Σύνταγμα.
- 28 Προσθέτει, εξάλλου, ότι το άρθρο 98, παράγραφος 4, του διατάγματος του 1991 δεν επιβάλλει στον αιτούντα απαλλαγή από την υποχρέωση εκπαίδευσεως και αποκτήσεως σχετικού τίτλου να γνωρίζει το εθνικό δίκαιο ειδικά σε σχέση με την οργάνωση των εθνικών δικαστηρίων ή με τη διαδικασία ενώπιόν τους.
- 29 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει επιπλέον, αφενός, ότι, αν η απαλλαγή από την εκπαίδευση και από την απόκτηση σχετικού τίτλου που έχει θεσπιστεί με το άρθρο 98, παράγραφος 4, του διατάγματος εξαρτάται από την ιδιότητα του υπαλλήλου της εθνικής διοίκησης, η τελευταία είναι, σε μεγάλο βαθμό, προσιτή σε όλους τους υπηκόους των κρατών μελών, πράγμα που συνηγορεί υπέρ της απόψεως ότι ο εν λόγω περιορισμός αποτελεί μέτρο εφαρμοζόμενο αδιακρίτως. Πράγματι, κατ' εφαρμογήν ιδίως του άρθρου 5bis του νόμου αριθ. 83-634, της 13ης Ιουλίου 1983, περί δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των δημοσίων υπαλλήλων, όπως τροποποιήθηκε, με την εξαίρεση ορισμένων θέσεων που σχετίζονται με την άσκηση κυριαρχικής εξουσίας ή προνομίων δημόσιας

εξουσίας, οι υπήκοοι των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν πρόσβαση στη γαλλική δημόσια διοίκηση.

- 30 Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, αφετέρου, ότι μπορεί να θεωρηθεί ότι το άρθρο 11 του νόμου και το άρθρο 98, παράγραφος 4, του διατάγματος εισάγουν ωστόσο έμμεση διάκριση λόγω ιθαγένειας, εφόσον τα κριτήρια επί των οποίων βασίζονται, τα οποία συνδέονται με την άσκηση ορισμένων λειτουργιών ή δραστηριοτήτων στη Γαλλία, τη γνώση του εθνικού δικαίου και την ιδιότητα του υπαλλήλου της γαλλικής δημόσιας διοίκησης, έχουν ως αποτέλεσμα να απολαύουν, στην πραγματικότητα, το ευεργέτημα της απαλλαγής μόνο τα μέλη της γαλλικής διοίκησης που έχουν ασκήσει την επαγγελματική τους δραστηριότητα στη γαλλική επικράτεια, εκ των οποίων η πλειονότητα είναι γαλλικής ιθαγένειας και να το στερούνται οι υπάλληλοι της δημόσιας διοίκησης της Ένωσης, ακόμη και αν αυτοί ασκούν, εκτός του γαλλικού εδάφους, νομικές δραστηριότητες βάσει του εθνικού γαλλικού δικαίου.
- 31 Τέλος, τονίζει ότι, για να θεωρηθεί ότι το νομικό καθεστώς που θεσπίστηκε με την επίμαχη εθνική ρύθμιση εισάγει δυσμενείς διακρίσεις ως προς την προϋπόθεση της ιδιότητας του υπαλλήλου της γαλλικής δημόσιας διοίκησης, η τελευταία και η δημόσια διοίκηση της Ένωσης πρέπει να μπορούν να θεωρηθούν ως οντότητες αντικειμενικώς συγκρίσιμες, στις οποίες δεν θα μπορούσε, κατά συνέπεια, να εφαρμοστεί διαφορετική μεταχείριση. Ωστόσο, κανένας κανόνας του δικαίου της Ένωσης δεν φαίνεται να εγκαθιδρύει ισοδυναμία μεταξύ διπλωμάτων και επαγγελματικών προσόντων.
- 32 Προσθέτει ότι, αν οι δύο διοικήσεις μπορούν να θεωρηθούν αντικειμενικώς συγκρίσιμες, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι η απαλλαγή που προβλέπεται στο άρθρο 98, παράγραφος 4, του διατάγματος εφαρμόζεται αδιακρίτως, αλλά ότι υφίσταται διαφορετική μεταχείριση ως προς το ότι, ενώ οι υπάλληλοι της γαλλικής δημόσιας διοίκησης και της δημόσιας διοίκησης της Ένωσης μπορούν να επικαλεστούν όμοιες γνώσεις και επαγγελματικά προσόντα, αποκτηθέντα μέσω της εφαρμογής του εθνικού δικαίου ή του δικαίου της Ένωσης στο πλαίσιο της διοίκησης, οι υπάλληλοι της δημόσιας διοίκησης της Ένωσης θα υπόκεινται στην πρόσθετη προϋπόθεση της προηγούμενης πρόσβασης στη γαλλική δημόσια διοίκηση για να δικαιούνται να επικαλεστούν την επίμαχη απαλλαγή.
- 33 Για τους λόγους αυτούς, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η Συνθήκη δημιούργησε μια ιδιαίτερη έννομη τάξη, η οποία ενσωματώθηκε στα νομικά συστήματα των κρατών μελών και δεσμεύει τα δικαστήριά τους (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 1964, Costa, 6/64, EU:C:1964:66· της 19ης Νοεμβρίου 1991, Francovich, C-6/90 και 9/90, EU:C:1991:428· και της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, Courage, C-453/99, EU:C:2001:465), καθώς και των αβεβαιοτήτων σχετικά με την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί στα άρθρα 45 και 49 ΣΛΕΕ, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) αναστέλλει την διαδικασία και υποβάλλει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

V. Προδικαστικά ερωτήματα

- 34 «1) Προσक्रούει στην αρχή σύμφωνα με την οποία η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, νυν, κατόπιν τροποποιήσεων, Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιούργησε μια ιδιαίτερη έννομη τάξη, η οποία ενσωματώθηκε στα νομικά συστήματα των κρατών μελών και δεσμεύει τα δικαστήριά τους, εθνική νομοθεσία η οποία εξαρτά τη χορήγηση της απαλλαγής από προϋποθέσεις εκπαίδευσεως και αποκτήσεως σχετικού τίτλου που προβλέπονται, κατ' αρχήν, για την πρόσβαση στο δικηγορικό επάγγελμα, από την απαίτηση επαρκούς γνώσης του εθνικού γαλλικού δικαίου από τον αιτούντα την απαλλαγή, αποκλείοντας έτσι τη συνεκτίμηση επαρκούς γνώσης αποκλειστικά του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- 35 2) Προσक्रούει στα άρθρα 45 και 49 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εθνική νομοθεσία, η οποία χορηγεί το ευεργέτημα της απαλλαγής από τις προϋποθέσεις εκπαίδευσεως και αποκτήσεως σχετικού τίτλου που προβλέπονται, κατ' αρχήν, για την πρόσβαση στο δικηγορικό επάγγελμα, μόνο σε ορισμένους δημοσίους υπαλλήλους του οικείου κράτους μέλους, οι οποίοι έχουν ασκήσει υπό την ιδιότητα αυτή, στη Γαλλία, νομικές δραστηριότητες σε διοικητική αρχή ή δημόσια υπηρεσία ή διεθνή οργανισμό και αποκλείει από το ευεργέτημα της εν λόγω απαλλαγής τους υπαλλήλους ή πρώην υπαλλήλους της ευρωπαϊκής δημόσιας διοίκησης που έχουν ασκήσει υπό την ιδιότητα αυτή νομικές δραστηριότητες στις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σε έναν ή περισσότερους τομείς του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης;»